

УДК 338.3:338.436:338.242.4

В. В. Паламарчук,
аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-9826-3555>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.22.229

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

V. Palamarchuk,
Postgraduate student, Bila Tserkva National Agrarian University

FACTORS OF FORMATION OF INTERNAL AND EXTERNAL THREATS TO THE ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті досліджено теоретичні та прикладні аспекти формування внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці сільськогосподарських підприємств. Розкрито сутність економічної безпеки як системи захищеності підприємства від ризиків, що можуть негативно вплинути на його фінансову стійкість, виробничий потенціал, інвестиційну привабливість і конкурентоспроможність. Узагальнено підходи до класифікації загроз залежно від їх походження, ступеня впливу та можливостей управління.

Визначено основні внутрішні загрози, серед яких — неефективна структура управління, низький рівень фінансового контролю, кадровий дефіцит, технологічна відсталість, порушення виробничих процесів і недостатня диверсифікація ринків збуту. До зовнішніх загроз віднесено інституційні та ринкові чинники: нестабільність економічного середовища, воєнні ризики, коливання валютних курсів, зростання вартості енергоносіїв, зміни податкового законодавства, кліматичні виклики та посилення конкуренції на аграрних ринках.

Проведено систематизацію факторів впливу на рівень економічної безпеки та обґрунтовано їх взаємозв'язок із ефективністю управлінських рішень і стратегічним розвитком підприємств. Запропоновано механізм діагностики ризиків, який поєднує моніторинг зовнішнього середовища, аналіз фінансових показників і оцінку внутрішніх резервів стійкості.

Підкреслено, що підвищення рівня економічної безпеки аграрних підприємств потребує системного підходу до управління ризиками, посилення антикризового менеджменту, диверсифікації джерел доходів, цифровізації контролю за виробничими процесами та формування культури економічної відповідальності.

The article provides a comprehensive analysis of the theoretical and practical aspects of the formation of internal and external threats to the economic security of agricultural enterprises. Economic security is defined as a complex system aimed at protecting an enterprise from risks that may adversely affect its financial stability, production potential, investment attractiveness, and long-term competitiveness. It reflects the ability of enterprises to adapt to changing market conditions, maintain resilience under crisis situations, and ensure sustainable development through effective management and rational use of resources.

The research summarizes scientific approaches to the classification of threats according to their origin, intensity, controllability, and impact on business performance. Particular attention is paid to internal threats, which arise within the enterprise and include inefficient management structures, weak internal control systems, insufficient digitalization of accounting and management processes, personnel shortages, technological backwardness, and limited innovation activity. Other internal risks include production disruptions, high dependence on seasonal cycles, and the lack of diversification of markets and products, which reduce operational flexibility and financial sustainability.

The group of external threats encompasses factors that originate outside the enterprise's control. These include macroeconomic instability, fluctuations in exchange rates, rising costs of energy and material resources, changes in tax and customs policies, the effects of climate change, and military aggression that disrupts logistics and export chains. Institutional and market uncertainty, as well as growing competition on both domestic and international agri-food markets, also create significant challenges for maintaining stable operations.

A structured system of factors influencing the level of economic security is presented, demonstrating their interconnection with the efficiency of management decisions, investment strategies, and long-term competitiveness. The article proposes a mechanism for risk diagnostics that integrates continuous monitoring of the external environment, financial indicator analysis, and the identification of internal reserves of resilience and adaptability.

It is concluded that improving the level of economic security of agricultural enterprises requires a comprehensive approach to risk management based on preventive actions, the strengthening of anti-crisis management systems, diversification of income sources, and digital transformation of production and financial processes. The development of a culture of economic responsibility, transparency, and innovation-oriented management is emphasized as a key prerequisite for ensuring the stability and sustainable development of the agricultural sector under conditions of war and global economic turbulence.

Ключові слова: економічна безпека, внутрішні загрози, зовнішні загрози, аграрні підприємства, ризики, фінансова стійкість, антикризове управління, стратегічний розвиток, ризик-менеджмент, конкурентоспроможність.

Keywords: economic security, internal threats, external threats, agricultural enterprises, risks, financial stability, crisis management, strategic development, risk management, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Економічна безпека сільськогосподарських підприємств виступає базовою умовою сталого розвитку аграрного сектору, зміцнення продовольчої стабільності держави та підтримання соціальної стійкості сільських територій. Вона відображає здатність аграрних суб'єктів забезпечувати фінансову стабільність, ефективність виробництва, інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність навіть за наявності зовнішніх і внутрішніх викликів. У сучасних умовах поняття економічної безпеки набуває комплексного змісту, поєднуючи фінансові, виробничі, технологічні, кадрові, екологічні та інформаційні аспекти управління підприємством. Саме їх збалансована взаємодія визначає здатність господарств зберігати стійкість у кризових ситуаціях.

Сучасний аграрний сектор України функціонує в умовах безпрецедентних викликів, зумовлених війною, макроекономічною нестабільністю, порушенням ринкових зв'язків і кліматичними змінами. Руїнування виробничої та транспортної інфраструктури, блокування портів, зростання вартості енергоносіїв і логістики, дефіцит добрив та пального призвели до різкого скорочення рентабельності агровиробництва. Це створює довгострокові ризики втрати виробничого потенціалу, зниження експортних можливостей і поглиблення дисбалансів продовольчої системи.

Кліматичні й екологічні фактори формують новий рівень загроз. Зміни клімату спричиняють дефіцит водних ресурсів, підвищення температури, ерозію ґрунтів і зниження родючості, що безпосередньо впливає на економічну результативність сільськогосподарських підприємств.

Не менш значущими є внутрішні загрози, пов'язані з недосконалістю системи управлін-

ня, нераціональним використанням ресурсів, низькою кваліфікацією управлінських кадрів і слабким контролем фінансових потоків. Значна частина підприємств продовжує діяти за екстенсивною моделлю виробництва, з низьким рівнем автоматизації, слабкою інноваційною активністю та відсутністю стратегічного планування. Така внутрішня неефективність підсилює зовнішні ризики, знижує гнучкість підприємств і створює загрозу втрати конкурентоспроможності на внутрішньому й міжнародному ринках.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз наукових джерел свідчить, що дослідники приділяють значну увагу ідентифікації внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці сільськогосподарських підприємств. У працях Г. Козаченко та Н. Гапак економічна безпека розглядається як багатовимірна система, що забезпечує стабільність підприємства в умовах ризику та невизначеності. Ю. Качанівська і К. Утенкова визначають ключові внутрішні фактори загроз — низьку ефективність управління, кадровий дефіцит, технологічну відсталість і нераціональне використання ресурсів. Натомість зовнішні ризики, на думку О. Гука, А. Васильєва, Н. Сисоліної, пов'язані з наслідками війни, фінансовою нестабільністю, кліматичними змінами та руйнуванням інфраструктури. Згідно з підходами FAO та Б. Погріщука, забезпечення економічної безпеки аграрного сектору можливе лише за умови інтеграції екологічної, соціальної та економічної складових у межах концепції сталого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є ідентифікація, систематизація та аналіз факторів, що формують внутрішні й зовнішні загрози економічній безпеці сільськогосподарських підприємств України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічна безпека підприємства є ключовим елементом його стабільного функціонування та розвитку. Вона визначає спроможність суб'єкта господарювання протидіяти дестабілізуючим внутрішнім і зовнішнім впливам, забезпечувати ефективність використання ресурсів, зберігати фінансову стійкість і підтримувати потенціал розвитку в умовах ризику та невизначеності.

Наукова думка щодо сутності економічної безпеки еволюціонувала від трактування її як захисного механізму до розуміння як комплексної системи управління ризиками і розвитку. Так, Г. Козаченко розглядає економічну безпеку як інтегративну характеристику ефективності управління підприємством, що поєднує фінансову стабільність, гнучкість, ресурсну збалансованість і здатність до адаптації в умовах динамічного середовища [1]. Учений підкреслює, що рівень економічної безпеки визначається не лише станом фінансів, а й якістю управлінських рішень, інформаційною прозорістю та інституційною надійністю.

Н. Гапак акцентує на тому, що економічна безпека — це не лише система захисту підприємства від загроз, а передусім інструмент забезпечення його стратегічного розвитку [2]. Вона має подвійний характер: оборонний, спрямований на запобігання збиткам, і розвивальний — на створення передумов для зростання конкурентоспроможності та інноваційної активності. Таким чином, економічна безпека є не стільки статичним станом стабільності, скільки динамічним процесом адаптації до змін ринкового середовища.

На думку Ю. Качанівської, економічна безпека аграрного підприємства — це багаторівнева система, яка охоплює фінансову, виробничу, кадрову, інноваційну, екологічну та соціальну складові [3]. Вона є результатом збалансованої взаємодії цих елементів, які утворюють цілісну модель управління ризиками. Автор наголошує, що для аграрного сектору характерна підвищена чутливість до зовнішніх чинників — природно-кліматичних, ринкових, інституційних, тому особливої уваги потребує побудова адаптивної системи ризик-менеджменту.

З позиції К. Утенкової, економічна безпека аграрного підприємства безпосередньо пов'язана з ресурсною відтворювальною спроможністю [4]. Науковець наголошує, що її рівень визначається балансом між фінансовими можливостями підприємства та станом його матеріально-технічної, земельної і трудової бази. Порушення цієї рівноваги призводить до деградації виробничого потенціалу, зниження рентабельності та зростання ризиків банкрутства.

Б. Москвін розглядає економічну безпеку як здатність підприємства до саморегуляції, тобто можливість самостійно підтримувати стійкість у мінливих умовах шляхом внутрішніх перетворень — модернізації виробництва, оп-

тимізації фінансових потоків, вдосконалення управління персоналом [5]. Саморегуляційна природа економічної безпеки, на її думку, дозволяє підприємству перетворювати загрози на можливості розвитку.

О. Гук підкреслює, що економічна безпека підприємства є фундаментом національної економічної безпеки, а її ослаблення прямо впливає на продовольчу стабільність і соціальну рівновагу держави [6]. У контексті аграрного сектору це означає, що стабільність кожного підприємства є елементом продовольчої безпеки країни загалом.

О. Кубай і О. Заставнюк визначають економічну безпеку як стан оптимального співвідношення між ризиком і прибутковістю, який досягається за рахунок ефективного управління ресурсами, інформацією та персоналом [7]. Вони вважають, що важливим індикатором безпеки є не лише фінансовий результат, а й здатність підприємства до інноваційного оновлення, гнучкості управлінських структур і диверсифікації ринків.

Сучасні міжнародні підходи (FAO, OECD) також розглядають економічну безпеку аграрних підприємств у парадигмі сталого розвитку, де основними її складовими виступають економічна ефективність, екологічна відповідальність і соціальна стійкість [8]. Відповідно, рівень безпеки оцінюється не лише за фінансовими показниками, а й за ступенем раціонального використання природних ресурсів, дотриманням екологічних стандартів, соціальної відповідальності перед громадою.

Зовнішні фактори економічної безпеки формують середовище, у якому функціонують сільськогосподарські підприємства, і мають вирішальний вплив на їхню фінансову стабільність, ефективність виробництва та стратегічні можливості розвитку. Ці фактори не підлягають прямому контролю з боку підприємств, однак саме вони визначають умови господарювання, рівень ризиків та стійкість аграрного бізнесу до кризових ситуацій.

В умовах сучасних глобальних викликів, пов'язаних із воєнними діями, економічною турбулентністю та кліматичними змінами, зовнішні загрози для аграрного сектору набувають комплексного характеру. За оцінками науковців, макроекономічна стабільність виступає базовим елементом економічної безпеки підприємств, оскільки визначає передбачуваність ринкових процесів і доступність фінансових ресурсів [9]. Упродовж 2022—2024 років україн-

ська економіка функціонувала в умовах глибокої кризи: валовий внутрішній продукт скоротився на 29,1 % у 2022 році, інфляція сягнула 26,6 %, а рівень кредитних ставок перевищив 20 %. За таких умов аграрні підприємства втратили можливість довгострокового планування, скоротили інвестиційну активність і опинилися в умовах постійного дефіциту обігових коштів.

Важливе місце серед зовнішніх ризиків займають політичні та воєнні фактори. Як зазначає Н. Сисоліна, політична невизначеність і воєнна агресія виступають потужними дестабілізуючими чинниками, які визначають рівень захищеності аграрного виробництва [10]. За оцінками Світового банку, прямі збитки аграрного сектору України перевищили 10,3 млрд доларів США, з них понад 17 % сільськогосподарських угідь залишаються замінованими або непридатними до обробітки. Зруйновано близько 400 тис. тонн потужностей зі зберігання зерна, що призвело до втрати експортних позицій і скорочення валютних надходжень.

Особливої ваги набувають правові та інституційні фактори, що визначають стабільність і прозорість державної політики. Ринкові та конкурентні фактори також створюють серйозні виклики для аграрного бізнесу. В умовах глобальної волатильності цін, нестабільності попиту та логістичних обмежень підприємства стикаються з різким зниженням рентабельності. У 2023 році ціни на пшеницю впали на 27 %, на кукурудзу — на 23 %, а витрати на транспортування зросли у 2—3 рази. Це, за спостереженнями науковців, створює "ціновий шок", який унеможливорює планування виробництва і фінансових потоків [11]. До того ж, зниження купівельної спроможності населення на 12 % у 2023 році призвело до скорочення внутрішнього попиту. Водночас ринок залишається висококонцентрованим: великі агрохолдинги контролюють більшість експортних потоків, тоді як малі та середні господарства стикаються з труднощами доступу до ринків і фінансів.

До найбільш довгострокових належать соціально-екологічні фактори. Вони пов'язані з якістю людського та природного капіталу, який формує основу аграрного виробництва. Трудова міграція, старіння населення та деградація земель є ключовими загрозами відтворенню ресурсного потенціалу. Унаслідок війни понад 6,3 млн українців залишили країну, з них 1,5 млн — працівники сільської місцевості, що призвело до дефіци-

ту робочої сили та підвищення витрат на оплату праці. Кліматичні зміни також створюють серйозні виклики: у 2023 році втрати врожаю через посуху становили близько 15 %, а площі деградованих земель перевищили 6 млн гектарів. За даними Мінагрополітики, у південних і центральних регіонах зниження рівня ґрунтових вод та ерозія зменшують продуктивність угідь, що вимагає інвестицій у зрошення та відновлення земель.

Зовнішні фактори не діють ізольовано, а формують кумулятивний ефект, який посилює вразливість сільськогосподарських підприємств. Макроекономічна нестабільність поглиблює фінансові ризики, політична невизначеність підриває довіру інвесторів, ринкова волатильність скорочує прибутковість, а екологічна деградація зменшує ресурсну базу виробництва.

Внутрішні фактори економічної безпеки формуються безпосередньо в межах самого підприємства та відображають рівень ефективності його управління, організації виробництва, використання ресурсів і розвитку трудового потенціалу. Їхня небезпека полягає в тому, що вони часто розвиваються поступово, непомітно для керівництва, і проявляються вже на стадії кризи, коли можливості для оперативного реагування обмежені.

Одним із ключових напрямів внутрішніх ризиків виступають фінансово-економічні фактори. Більшість аграрних підприємств України характеризується нестачею обігових коштів, низьким рівнем прибутковості та значною кредитною залежністю. За даними Державної служби статистики України, у 2023 році понад 35 % сільськогосподарських підприємств завершили рік зі збитками, тоді як середня рентабельність виробництва зернових і зернобобових культур скоротилася до 7,8 % (проти 16,2 % у 2021 році). Одночасно собівартість аграрної продукції зросла на 25 %, що зумовлено підвищенням цін на паливо, добрива, логістичні послуги та енергоносії. За оцінкою А. Васильєва, головною загрозою фінансової стабільності підприємств є не лише нестача прибутковості, а й відсутність дієвих механізмів фінансового планування та ризик-менеджменту [12].

Важливу роль у системі внутрішніх загроз відіграють виробничо-технологічні фактори. Вони зумовлені технічною відсталістю, недостатнім рівнем механізації та низькою ефективністю використання виробничих потужностей. Нині понад 60 % машинно-трактор-

ного парку має фізичний знос понад 70—80 %, а близько 40 % техніки є морально застарілою. Це призводить до втрат урожаю при збиранні до 10 % і підвищення собівартості продукції. Лише 15 % аграрних господарств у 2024 році застосовували технології точного землеробства, системи моніторингу або цифрового управління агровиробництвом, що свідчить про низьку інноваційну динаміку сектора.

Наступною групою внутрішніх ризиків є кадрові фактори, які визначають якість людського капіталу та рівень професіоналізму персоналу. Середній вік працівників сільського господарства перевищує 47 років, тоді як частка молодих фахівців віком до 35 років становить менше 20 %. Рівень заробітної плати у галузі — лише 83 % від середнього показника по економіці, що знижує привабливість аграрної праці для молоді. Близько 18—20 % працівників щороку змінюють місце роботи, що призводить до втрати досвіду та підвищення витрат на навчання і підготовку персоналу.

Не менш небезпечними є організаційно-управлінські фактори, які пов'язані з недосконалістю системи прийняття управлінських рішень, відсутністю стратегічного планування та слабким внутрішнім контролем. За результатами перевірок Державної аудиторської служби, у 2023 році у 42 % досліджених агропідприємств виявлено порушення фінансової дисципліни, нецільове використання коштів і помилки в бухгалтерському обліку.

Особливе місце у структурі внутрішніх ризиків займають екологічні та репутаційні фактори. Надмірне використання мінеральних добрив, порушення сівозміни, ерозія ґрунтів та нераціональне використання водних ресурсів призводять до деградації земельного фонду. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), понад 6 млн га орних земель в Україні перебувають у стані середнього або сильного виснаження. Як наголошують науковці, що екологічна нестійкість є не лише природним, а й економічним ризиком, оскільки зниження родючості ґрунтів веде до падіння вартості активів і втрати конкурентних позицій підприємства [13]. Порушення екологічних стандартів або втрата сертифікації (зокрема FSC, ISO 14001, GlobalG.A.P.) позбавляє підприємства доступу до європейських ринків і міжнародних інвестиційних програм. Репутаційні ризики, пов'язані з тіншовими схемами реалізації продукції чи ухиленням

від оподаткування, знижують рівень довіри партнерів і банків, що обмежує фінансові можливості аграріїв.

Внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці аграрних підприємств перебувають у тісному взаємозв'язку, формуючи єдину систему ризиків, у якій кожен чинник підсилює вплив іншого. У сучасних умовах війни, макроекономічної нестабільності, фінансових криз і кліматичних змін ці ризики мають кумулятивний характер: навіть незначний зовнішній шок може призвести до внутрішньої кризи на рівні підприємства. Як зазначає В. Базилевич, економічна безпека — це динамічний баланс між внутрішнім потенціалом розвитку підприємства та зовнішнім середовищем ризиків, і будь-яке порушення цієї рівноваги викликає ефект "ланцюгової дестабілізації" [14].

В умовах війни цей взаємозв'язок проявляється особливо гостро. За даними Світового банку, прямі збитки аграрного сектору України у 2023 році перевищили 10 млрд доларів США, а понад 17 % орних земель залишаються замінованими або непридатними для обробки. Це зовнішні втрати, що трансформуються у внутрішні проблеми підприємств: скорочення площ посівів, зниження врожайності, дефіцит обігових коштів, падіння ліквідності та неможливість обслуговувати кредити. Понад 35 % господарств завершили 2023 рік зі збитками, а загальна рентабельність сільськогосподарського виробництва скоротилася майже удвічі порівняно з 2021 роком.

Зовнішні макроекономічні чинники, зокрема інфляція, девальвація національної валюти, нестабільність валютного ринку та підвищення відсоткових ставок, безпосередньо впливають на внутрішні фінансові механізми підприємств. Девальвація гривні до 38 грн за долар США у 2024 році призвела до подорожчання імпортованих добрив, пального й техніки, що збільшило собівартість продукції в середньому на 22 %. Для підприємств, які мають високу кредитну залежність і обмежені фінансові резерви, це стало поштовхом до зростання неплатоспроможності.

Зовнішні інституційні проблеми — часті зміни податкової політики, корупційні ризики, правова невизначеність — також впливають на внутрішню управлінську стабільність. У 2023 році обсяг інвестицій у сільське господарство скоротився на 37 % порівняно з 2021 роком. Динаміка пояснюється не лише зовнішнім браком фінансових ресурсів, а й внутрішньою неготовністю

підприємств до інвестиційного планування, низькою якістю менеджменту та відсутністю стратегічного бачення.

Тісний взаємозв'язок спостерігається між кадровими та соціально-економічними факторами. Війна та міграційні процеси призвели до дефіциту кваліфікованої робочої сили. За оцінками ООН, понад 6,3 млн українців виїхали за кордон, серед них близько 1,5 млн — працівники сільської місцевості. У результаті продуктивність праці в аграрному секторі скоротилася на 12—15 %, а витрати на оплату праці зросли на 18 %. С. Капітула підкреслює, що кадровий дефіцит не лише знижує ефективність виробництва, а й підвищує чутливість підприємств до зовнішніх змін — зокрема коливань ринку праці та вартості робочої сили [15].

Зовнішні кліматичні зміни та екологічні виклики також підсилюють внутрішні економічні ризики.

Не менш важливим є вплив зовнішніх енергетичних шоків на внутрішню фінансову стійкість. У 2023 році тарифи на електроенергію для промисловості зросли на 28 %, що особливо вдарило по підприємствах із високою енергоемністю процесів (зерносушіння, переробка, тепличні господарства). За таких умов фінансово слабкі підприємства змушені були скорочувати виробництво або переходити на короткострокові схеми діяльності, втрачаючи стратегічну перспективу.

Як наголошують науковці, внутрішні слабкі місця — відсутність системи ризик-менеджменту, недосконала структура капіталу, неефективний облік — є "каналами проникнення зовнішніх загроз у внутрішню економічну структуру підприємства" [16]. Зовнішня криза виявляє приховані управлінські проблеми, а внутрішня нестійкість посилює наслідки макроекономічних шоків. У результаті формується ефект "подвійного тиску", коли підприємство одночасно стикається з падінням доходів і зростанням витрат, що призводить до втрати конкурентоспроможності.

Для зниження впливу взаємопов'язаних загроз необхідно впроваджувати адаптивні механізми економічної безпеки, що поєднують внутрішні резерви підприємства та зовнішні інструменти підтримки. До таких механізмів належать: диверсифікація ринків збуту та логістичних маршрутів; страхування аграрних і валютних ризиків; модернізація виробничих потужностей і впровадження енергоощадних технологій; цифровізація управління, аналітичний моніторинг та рання діагностика ризиків;

розвиток партнерств із місцевими громадами, міжнародними організаціями та фінансовими інституціями.

Таким чином, взаємодія внутрішніх і зовнішніх загроз створює комплексну систему ризиків, у межах якої кожен чинник може посилювати інші. Подолати цю вразливість можливо лише за умови формування в Україні адаптивної системи економічної безпеки аграрного сектору, що базується на цифрових технологіях, прозорому управлінні, ефективному використанні ресурсів і посиленні партнерських зв'язків між державою, бізнесом і громадами. Саме така модель здатна забезпечити стабільність та конкурентоспроможність аграрних підприємств у післявоєнний період.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Економічна безпека сільськогосподарських підприємств є основою стабільності аграрного сектору та продовольчої незалежності держави. Вона формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких провідними є воєнні, економічні, технологічні та природно-кліматичні ризики.

Зовнішні загрози пов'язані з макроекономічною нестабільністю, воєнними діями, інфляцією, руйнуванням інфраструктури та кліматичними катастрофами. За даними Світового банку, у 2023 році втрати аграрного сектору України перевищили 10 млрд дол. США, а понад 17 % орних земель залишилися замінованими або зруйнованими, що призвело до скорочення виробництва, експорту й рентабельності.

Внутрішні загрози мають управлінський і фінансовий характер: у 2023 році 35 % агропідприємств працювали зі збитками, рентабельність скоротилася до 7,8 % (проти 16,2 % у 2021 р.). Висока зношеність техніки (понад 70 %), слабка цифровізація, дефіцит кадрів і низький рівень стратегічного планування знижують стійкість підприємств.

Для підвищення економічної безпеки у післявоєнний період пропонується:

- диверсифікація фінансування, залучення інвестицій та розширення доступу до кредитів;
- впровадження систем ризик-менеджменту й цифрового моніторингу ресурсів;
- модернізація техніко-технологічної бази із застосуванням енергоощадних і "зелених" технологій;

— розвиток аграрної освіти, дуальної підготовки та залучення молодих кадрів;

— формування партнерства держави, бізнесу і громад для відновлення сільських територій і посилення продовольчої безпеки.

Створення ефективної системи економічної безпеки потребує інтеграції державної політики, корпоративного управління й регіонального розвитку, удосконалення механізмів фінансового контролю, страхового захисту та державних гарантій. Такий підхід забезпечить стійкість аграрного сектору, його конкурентоспроможність і сталий розвиток економіки України.

Література:

1. Козаченко Г. В., Адаменко Т. М. Економічна безпека підприємства: аналіз наявних визначень. Науковий вісник ПУЕТ. Серія "Економічні науки". 2016. Т. 1, № 1 (69). С. 34—41.
2. Гапак Н. М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2013. Вип. 3 (40). С. 62—65.
3. Качанівська Ю. І. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Економіка. 2015. № 1. С. 98—105.
4. Утенкова К. О. Економічна безпека аграрного сектору: сутність та функціональні складові. Агросвіт. 2018. № 17. С. 42—47.
5. Москвін Б. Ю. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. Економіка і організація управління. 2022. С. 110—119.
6. Гук О. В. Щодо економічної безпеки аграрного підприємства в умовах військового стану. Economics & Business Management. 2023. Т. 14, № 4. С. 12—18.
7. Кубай О. Г., Заставнюк О. А. Удосконалення фінансово-економічної безпеки в системі антикризового управління аграрного підприємства. Агросвіт. 2022. № 4. С. 68—78.
8. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). The State of Food and Agriculture 2021: Making Agrifood Systems More Resilient to Shocks and Stresses. Rome: FAO, 2021. 180 p.
9. Бондарчук Н. В., Васильєва Л. М., Мінковська А. В. Стратегічне управління інноваційним розвитком аграрного підприємства для забезпечення його фінансово-економічної безпеки. Підприємництво та інновації. 2022. № 23. С. 37—41.

10. Сисоліна Н., Савеленко Г., Сисоліна І. Економічна безпека агропідприємств в умовах війни: можливості та загрози. Економіка та суспільство. 2024. № 65. С. 45—52.

11. Кальченко М. М. Оцінювання ефективності реалізації економічного потенціалу аграрних підприємств галузі з урахуванням деструктивних чинників війни. Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2025. № 7 (210). С. 69—94.

12. Васильєв А., Галенко В. Фінансова безпека аграрних підприємств України в умовах правового режиму воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 45. С. 23—31.

13. Шкуратов О. І. Екологічна безпека в системі сталого розвитку аграрного сектора економіки. Збалансоване природокористування. 2017. № 3. С. 137—144.

14. Базилевич В. М. Економічна безпека в АПК та її загрози: сутність та форми прояву. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 8 (2). С. 73—76.

15. Капітула С. В., Ільченко В. О., Анані А. А. Ф. Визначення синергетичного впливу кризових явищ на кадровий розвиток вітчизняних підприємств та інноваційні показники його діагностики. Облік і фінанси. 2018. № 4. С. 131—136.

16. Погріщук Б. В. Економічна безпека аграрного сектору у системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Економіка". 2019. Вип. 1 (53). С. 48—52.

References:

1. Kozachenko, H. V. and Adamenko, T. M. (2016), "Economic security of an enterprise: analysis of existing definitions", *Naukovyj visnyk PUET. Seriya "Ekonomichni nauky"*, vol. 1, no. 1 (69). S. 34—41.

2. Napak, N. M. (2019), "Economic security of an enterprise: essence, content and assessment bases", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Ekonomika*, vol. 3 (40), pp. 62—65.

3. Kachanivs'ka, Yu. I. (2015), "Economic security of agricultural enterprises", *Naukovyj visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya: Ekonomika*, vol. 1, pp. 98—105.

4. Utenkova, K. (2018), "The economic security of agricultural sector: essence and functional components", *Agrosvit*, vol. 17, pp. 42—47.

5. Moskvina, B. Yu. (2022), "Economic security of financial institutions under martial law in Ukraine", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, pp. 110—119.

6. Huk, O. V (2023), "Regarding the economic security of an agricultural enterprise under martial law", *Economics & Business Management*, vol. 14, no. 4. S. 12—18.

7. Kubai, O.H. and Zastavniuk, O.A. (2022), "Improvement of financial and economic security in the anti-crisis management system of an agrarian enterprise", *Ahrosvit*, vol. 4, pp. 68—78.

8. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2021), *The State of Food and Agriculture 2021. Making agrifood systems more resilient to shocks and stresses*, FAO, Rome.

9. Bondarchuk, N. Vasil'ieva, L. and Min'kov's'ka, A. (2022), "Strategic management of innovative development of an agrarian enterprise to ensure its financial and economic security", *Pidpryemnytstvo ta innovatsii*, vol. (23), pp. 37—41.

10. Sysolina, N., Savelenko, H. and Sysolina, I. (2024), "Economic security of agricultural enterprises in war conditions: opportunities and threats", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 65, pp. 45—52.

11. Kal'chenko, M. M. (2025), "Evaluation of the effectiveness of the implementation of the economic potential of agricultural enterprises in the industry, taking into account the destructive factors of war", *Enerhozberezhennia. Enerhetyka. Enerhoaudyt*, vol. 7 (210), pp. 69—94.

12. Vasyl'iev, A.A. and Halenko, V.M. (2022), "Financial security of agricultural enterprises of Ukraine in the conditions of the legal regime of martial law", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 45, pp. 23—31.

13. Shkuratov, O. I. (2017), "Environmental security in the system of sustainable development of the agricultural sector of the economy", *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, vol. 3, pp. 137—144.

14. Bazylevych, V. M. (2014), "Economic security in the agro-industrial complex and its threats: essence and forms of manifestation", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 8 (2), pp. 73—76.

15. Kapitula, S. V., Il'chenko, V. O. and Anani, A. A. F. (2018), "Determination of the synergistic impact of crisis phenomena on the personnel development of domestic enterprises and innovative indicators of its diagnostics", *Oblik i finansy*, vol. 4, pp. 131—136.

16. Pohrishchuk, B.V. (2019), "Economic security of the agricultural sector in the system of economic security of the state", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya "Ekonomika"*, vol. 1 (53), pp. 48—52.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2025 р.